

УДК: 376 – 056.36:159. 922

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ХРОНОТОПУ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ірина ОМЕЛЬЧЕНКО, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, ira210781@rambler.ru

Стаття присвячена обґрунтуванню експериментальної моделі технології формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку в дошкільному віці. Визначено технологічність концепту «хронотоп комунікативної діяльності» на етапі дошкільного віку (середнього та старшого) та в період переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку в дітей із затримкою психічного розвитку. Автором обґрунтовано в якості основних складників: цільовий, концептуальний та змістовно-процесуальний етапи реалізації технології формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку.

Ключові слова: хронотоп, комунікативна діяльність, спілкування, технологія, затримка психічного розвитку, дошкільники, перехідний етап від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку.

Ірина ОМЕЛЬЧЕНКО, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, г. Київ, Україна

ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ХРОНОТОПА КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Статья посвящена обоснованию экспериментальной модели технологии формирования хронотопа коммуникативной деятельности у детей с задержкой психического развития в дошкольном возрасте. Определена технологичность концепта «хронотоп коммуникативной деятельности» на этапе дошкольного возраста (среднего и старшего) и в период перехода от старшего дошкольного к младшему школьному возрасту у детей с задержкой психического развития. Автором обосновано в качестве основных составляющих: целевой, концептуальный и содержательно-процесуальный этапы реализации технологии формирования хронотопа коммуникативной деятельности у детей с задержкой психического развития.

Ключевые слова: хронотоп, коммуникативная деятельность, общение, технология, задержка психического развития, дошкольники, переходный этап от старшего дошкольного к младшему школьному возрасту.

Iryna OMELCHENKO, Institute of special pedagogy the national academy of pedagogical sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

TECHNIQUE FOR COMMUNICATIVE ACTIVITY CHRONOTOPE FORMATION FOR CHILDREN WITH DELAY OF MENTAL DEVELOPMENT

The article is dedicated to substantiation of an experimental model technique of formation of communicative activity chronotope of preschool children. Feasibility of the «communicative activity chronotope» concept

© Омельченко І., 2015

for middle preschool age children and children during their transition from preschool to primary school years with developmental delay was confirmed. The author identifies as major components: purposive, conceptual and content-procedural steps of implementation of the technique for communicative activity chronotope formation for children with developmental delay. The content of the purposive component of the technique for communicative activity chronotope formation was described that includes goals, objectives, results; objects and subjects of influence. The content of the conceptual component of the technique for communicative activity chronotope formation for children with developmental delay was theoretically grounded and revealed, which includes scientific approaches, principles, psychological and pedagogical conditions. It was emphasised that the conceptual framework of the developed technique is integrity based at different approaches, at systematic, axiology, cultural, historical; social and psychological; subject-environmental and body-based, technique scientific approaches that are synthesized in the personality-oriented paradigm of education. The essence of strategic and tactical principles, psychological and pedagogical conditions of communicative activity chronotope formation for children with delay of mental development was highlighted. The specific of technique implementation at the content-procedural step was described for the following areas of work: correction and training for psychologists, special education teachers and preschool teachers; psychological counselling and psychological education for parents and school personnel, including practical psychologists.

Keywords: chronotope, communicative activity, intercourse, technique, delay of mental development, preschoolers, transition from preschool to primary school years.

В умовах інформаційного суспільства, постмодерної культури й глобалізації набуває важливості проблема інтеграції в соціум осіб із особливими потребами, зокрема дітей із затримкою психічного розвитку (далі ЗПР). Позаяк, першочерговим завданням і викликом для освіти дітей із особливими потребами стає формування у дітей ключових компетенцій, з-поміж яких вагома роль належить комунікативній. Комунікативна компетенція і її система у вигляді цілісної діяльності в дошкільному віці та на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку виформовується у міжсуб'єктній і внутрішньосуб'єктній комунікації, взаємодії і діалогові в умовах функціонування свідомості на різних рівнях реальності: буденному та небуденному (І. Омельченко, Ж. Піаже, Е. Субботський) [4; 5; 7; 8; 9]. Ми солідаризуємось із В. Кременем, вважаємо, що, на сучасному етапі розвитку суспільства відбувається становлення світового мережевого суспільства та «мережевої людини (дитини)» (В. Кремень, 2015) [3], а тому, необхідно враховувати вплив інформаційно-комунікаційних технологій у процесі діагностики й формування хронотопу комунікативної діяльності, адже вони опосередковано впливають на засвоєння дитиною моделей і шаблонів розуміння себе та Іншого в соціально-комунікативних ситуаціях.

Виходячи з вище окресленого, набуває актуальності питання формування комунікативної діяльності (міжсуб'єктної і внутрішньосуб'єктної) і діалогу (зовнішнього та внутрішнього) суб'єкта (дитини із ЗПР) із Іншими: у соціумі (реальними дорослими та однолітками); в культурі (через дорослого та однолітків із персонажами анімаційних фільмів); персоналізованими Іншими (улюбленою іграшкою та уявним компаньйоном). Розвиток розуміння причин та прогноз учинків Іншого в соціально-комунікативних ситуаціях та формування ціннісно-сміслових характеристик хронотопу комунікативної діяльності у дітей із ЗПР [4; 5; 8].

Отже, метою нашої публікації є розроблення теоретично обґрунтованого та експериментально перевіреного технологічного концепту «хронотоп комунікативної діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку». Мета дослідження буде досягнута в процесі вирішення наступних завдань: по-перше, необхідно з'ясувати цільові, концептуальні та змістовно-процесуальні основи психолого-педагогічної технології формування хронотопу комунікативної діяльності в дошкільному віці й на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку; по-друге, вбачаємо за необхідне розробити та презентува-

ти експериментальну модель технології формування хронотопу комунікативної діяльності дошкільників із ЗПР.

Психолого-педагогічна технологія – це організована та продуктивна діяльність людей у різних галузях соціальної практики, зорієнтована на ефективне вирішення психолого-педагогічних завдань із заздалегідь визначеним соціальним ефектом, що є сукупністю прийомів, засобів і методів психолого-педагогічного впливу, які об'єднані певним алгоритмом їх застосування. На думку В. Панка через технологію найбільш повною мірою практична психологія виступає джерелом нових знань для наукової психології, джерелом методичного забезпечення для психологічної практики [6].

Психолого-педагогічна технологія формування хронотопу комунікативної діяльності у дошкільників із ЗПР максимально пов'язана з корекційно-виховним процесом – діяльністю вихователя, вчителя-дефектолога, практичного психолога й дитини. На етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку, коли дитина із ЗПР вступає до першого (чи підготовчого) класу із діяльністю вчителя, вихователя, вчителя-логопеда та практичного психолога.

Технологію формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей середнього дошкільного віку та на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку ми розглядаємо як систему функціонування всіх його компонентів (просторового; темпорального та ціннісно-сислового), яка характеризується алгоритмізованою послідовністю відповідних дій, спрямованих на розвиток міжсуб'єктної й внутрішньосуб'єктної комунікації, взаємодії й діалогу (зовнішнього й внутрішнього), що реалізується у часі й просторі та ціннісно-сислового вимірі життя і являє собою багатовимірну систему зв'язків дитини з Іншими в соціумі й культурі та персоналізованими Іншими [4; 8].

Структура технології формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей в середньому та старшому дошкільному віці та на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку із ЗПР містить цільову та концептуальні основи, змістовний та процесуальний складники. Зміст матеріалу й процесуальна частина є технологічним процесом (методи й прийоми діяльності дітей; методи й прийоми роботи вихователя, вчителя-дефектолога та практичного психолога; на перехідному етапі – сьомому й восьмому роках життя дитини із ЗПР: учителя, вихователя, вчителя-логопеда та практичного психолога); діагностика хронотопу комунікативної діяльності.

Будь-яка психолого-педагогічна технологія повинна відповідати основним методологічним вимогам (критеріям технологічності).

Концептуальність. Психолого-педагогічна технологія формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей середнього й старшого дошкільного віку та на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку із ЗПР відповідає основним методологічним вимогам і спирається на певну наукову концепцію, що охоплює філософське, психологічне, дидактико-педагогічне обґрунтування досягнення корекційно-розвивальних завдань.

Системність. Психолого-педагогічна технологія формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із ЗПР на зазначеному етапі дитинства характеризується всіма ознаками системи: логікою процесу, взаємозв'язком усіх її частин, цілісністю. Її системність полягає в адаптованості, взаємозв'язку, взаємозумовленості й цілісності її складників, а саме цільового, концептуального та змістовно-процесуального, кожен із яких є підсистемою цілісної технології формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із ЗПР.

Керованість припускає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування корекційно-розвивального процесу, поетапної діагностики, варіювання методами й прийомами з метою підвищення ефективності результатів формування хронотопу комунікативної діяльності.

Відтворюваність технології формування хронотопу комунікативної діяльності полягає в можливості її використання у формі повторення або відтворення в інших навчальних за-

кладах, іншими фахівцями (практичними психологами, вихователями, учителями-дефектологами).

Алгоритмізованість пов'язується з можливістю поетапної, логічно послідовної реалізації і самої технології, і спільної діяльності фахівців і дітей.

Ефективність психолого-педагогічної технології формування хронотопу комунікативної діяльності забезпечується гарантованим досягненням мети.

Діагностичність полягає в застосуванні в процесі реалізації технології діагностичних методик.

Цільова складова психолого-педагогічної технології формування хронотопу комунікативної діяльності у дошкільників із ЗПР охоплює: мету, завдання, результат, об'єктів і суб'єктів впливу.

Метою корекційно-розвивальної і просвітницько-консультативної роботи в різних типах навчальних закладів, які відвідують діти із ЗПР у середньому дошкільному віці й на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного є створення освітніми, виховними та психологічними засобами сприятливих умов для формування хронотопу комунікативної діяльності.

Завдання технології полягають у наступному:

1. Розвиток простору міжсуб'єктної комунікації, взаємодії і діалогу у дітей із ЗПР із Іншим (дорослими та однолітками) в соціумі та культурі.

2. Формування простору внутрішньосуб'єктної комунікації, взаємодії і діалогу з персоналізованим Іншим (улюбленою іграшкою та уявним компаньйоном).

3. Вправлення у розвитку простору міжсуб'єктної та внутрішньосуб'єктної комунікації, взаємодії і діалогу (зовнішнього та внутрішнього) з персонажами анімаційних фільмів.

4. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків шляхом розвитку сприймання себе та Іншого «тут і тепер» і на моделі розуміння причин поведінки та передбачення дій Іншого в ситуаціях соціальної взаємодії.

5. Засвоєння загальнокультурних та групових цінностей в процесі спільної діяльності з дорослими та однолітками.

6. Формування соціогенної цінності іншої людини.

Відповідно, прогнозованим результатом формування хронотопу комунікативної діяльності нами визначено особистість дитини із ЗПР, здатну до міжсуб'єктної і внутрішньосуб'єктної комунікації, взаємодії і діалогу з Іншими в соціумі (реальними дорослими та однолітками); Іншими в культурі (через дорослих та однолітків із персонажами анімаційних фільмів); персоналізованими Іншими (улюбленою іграшкою та уявним компаньйоном). Цілісна експериментальна модель формування хронотопу комунікативної діяльності дошкільників із ЗПР (авторська) та етапи її реалізації представлено нами на мал. 1.

Об'єкт (суб'єкт комунікативної діяльності) – діти середнього та старшого дошкільного віку й на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку (7 – 8 роки життя) із ЗПР. Суб'єкт – вихователь, учитель-дефектолог та практичний психолог, які працюють із дошкільниками із ЗПР. За умови якщо фахівці працюють із дитиною сьомого та восьмого років життя із ЗПР суб'єктом виступає: учитель, вихователь, учитель-логопед та практичний психолог, які виконують функції з формування хронотопу комунікативної діяльності.

Під час характеристики об'єкт-суб'єктної складової вважаємо за доцільне окреслити психолого-педагогічний портрет дитини із ЗПР як об'єкта (суб'єкта комунікативної діяльності), що становить поєднання психолого-педагогічних (загальні та специфічні вікові особливості; особливості розвитку особистості на всіх рівнях унаслідок негативного впливу психофізіологічних, зовнішніх і внутрішніх чинників); професійний портрет фахівців закладу: вихователя, учителя-дефектолога та практичного психолога (на перехідному етапі вчителя, учителя-логопеда та практичного психолога) як суб'єктів корекційно-розвивальної і просвітницько-консультативної роботи, що містить науково-теоретичні

знання (з теорії та технології корекційно-розвивальної і просвітницько-консультативної роботи з формування хронотопу комунікативної діяльності), практичні вміння (гностичні, проєктувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні), психофізіологічні якості (сформованість психічних процесів, урівноваженість емоційно-вольових виявів, нерво-во-психічна рухливість та фізична активність), психологічні якості (мотиваційно-ціннісне ставлення до професії та дітей із затримкою психічного розвитку; прагнення до професійного самовдосконалення, сформованість морально-етичних норм, ерудованість, гуманність, емпатійність, терпимість, контактність, конструктивність у взаєминах з колегами й дітьми, соціальна активність та ін.), які потребують свого розвитку в процесі спеціальної підготовки.

Концептуальна основа психолого-педагогічної технології охоплює наукові підходи, принципи та психолого-педагогічні умови формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із ЗПР. Концептуальною основою розробленої технології є постнекласичний тип наукової раціональності, поліпідхідна цілісність: системного, аксіологічного, культурно-історичного, соціально-психологічного, суб'єктно-середовищного, тілесно-орієнтованого та технологічного наукових підходів, що синтезуються в особистісно орієнтованій парадигмі освіти [4; 5].

Принципами формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із ЗПР є стратегічні та тактичні. Стратегічним принципам властиві концептуальні й результативно-цільові домінанти технології формування хронотопу комунікативної діяльності, а тактичним – практичне втілення зазначеної технології.

До стратегічних принципів технології формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із ЗПР ми відносимо: принцип постнекласичності, поліпідхідності та парадигмальності, що є методологічною основою представленої нами технології, яка базується на постнекласичному типі наукової раціональності, сукупності наукових підходів та особистісно зорієнтованій освітній парадигмі; принцип ціннісно-сислової орієнтації полягає у культивуванні загальнокультурних та групових цінностей, цінностей співробітництва та розуміння соціогенної цінності Іншого в хронотопі комунікативної діяльності; принцип суб'єктної орієнтації – пов'язаний з позиціонуванням дитини як активного суб'єкта корекційно-виховного процесу, а також з формуванням її суб'єктності у вимірі ставлення до реального, символічного та персоналізованого Іншого; принцип інтеріоризації-екстеріоризації зорієнтований на розвиток соціально-психологічних механізмів хронотопу комунікативної діяльності (наслідування, ідентифікації, децентрації та емпатії); принцип єдності свідомості й діяльності спрямований на потрактування хронотопу комунікативної діяльності як єдності ідеального та реального, суб'єктивного та об'єктивного.

Основними тактичними принципами ми вважаємо: принцип моделювання змісту, методів і прийомів формування хронотопу комунікативної діяльності, що полягає у співвіднесенні корекційно-розвивального потенціалу методів і прийомів із професійними ситуаціями й використанням їх у якості функції засобу здійснення практичних дій та вчинків дітей із ЗПР; принцип психолого-педагогічного забезпечення особистісного залучення дошкільника в корекційно-розвивальну діяльність полягає в пріоритетності розвитку як діяльності дітей в освітньому просторі, що передбачає їхню активність та ініціативність при фасилітуючій ролі фахівців задіяних у реалізації технології: вихователя, учителя-дефектолога, практичного психолога; принцип діалогізації комунікації і взаємодії – передбачає побудову процесу формування хронотопу комунікативної діяльності на підставі рівноцінності й рівнозначності Іншого «Я» (соціального, символічного та персоналізованого) та «Я» дитини із ЗПР, що реалізуються в діалогічних та полілогічних взаєминах.

Психолого-педагогічними умовами технології формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку із ЗПР ми вважаємо наступні:

1) формування у дітей стійкої мотивації на якісне виконання своєї частини завдання в колективній роботі під безпосереднім контролем дорослого;

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Мал. 1. Експериментальна модель формування хронотопу комунікативної діяльності дошкільників із ЗПР (авторська)

2) формування альтруїстичної мотивації у процесі спільної діяльності. Вихователям, учителям-дефектологам та практичним психологам необхідно актуалізувати елементи взаємодопомоги, альтруїстичні мотиви під час взаємодії дітей у різних емоційно забарвлених видах спільної художньо-продуктивної діяльності;

3) результати спільної колективної діяльності повинні мати практичну значущість для дітей, адже в подальшому їх доречно використати в якості подарунків для Іншого (логопеда, няні, хворого товариша та ін.), як елемент інтер'єру роздягальні та групової кімнати [5];

4) присутність елементів змагальницького початку та стратегії співробітництва в комунікативній діяльності у середньому дошкільному віці та цілеспрямованої стратегії кооперації в старшому дошкільному віці. Реалізація цієї умови пов'язана з формуванням позиції «Я сам», яка має свої рівні й розгортається на всій дистанції дошкільного віку (забезпечуючи розширення психологічних меж «Я» і відповідно особистого життєвого простору) [2].

Тому, у середньому дошкільному віці в процесі формування хронотопу комунікативної діяльності необхідно актуалізувати змагальницькі моменти в поєднанні з технологією співробітництва, а в старшому дошкільному й на етапі переходу до молодшого шкільного віку сприяти розвитку співробітництва у дітей із ЗПР;

5) безоціночність. Будь-яка оцінка (навіть позитивна) сприяє фіксації на власних якостях, перевагах і недоліках. Саме цим зумовлене обмеження висловлювань дитини одноліткам. Мінімізація оціночних суджень, використання експресивно-мімічних і жестових засобів спілкування може сприяти безоціночній взаємодії;

6) застосування вихователем елементів етичних бесід у вигляді полілогу. Полілог сприяє формуванню у дітей прагнення обстоювати власну точку зору, звички самостійно розмірковувати, розвиває пояснювальне мовлення. З іншого боку, полілог розвиває децентрацію і навчає розуміти Іншого;

7) розвиток розуміння в діалозі як активного співпереживання; співбуття «тут і тепер» з іншою людиною в єдиному хронотопі;

8) застосування невідтермінованого в часі зворотного зв'язку, що є важливою умовою емпатійного відчуття Іншого, безпосереднього впливаючи на розвиток адекватних емоційних реакцій, емоційної підтримки, фасилітації партнера, сприяє встановленню ситуації довіри, щирості в діалозі;

9) активізація соціально-психологічних механізмів формування хронотопу комунікативної діяльності (наслідування, ідентифікації, децентрації, емпатії);

10) створення єдиного «смыслового поля» як основи для розвитку взаємодії, внутрішнього та зовнішнього діалогу в дошкільників із ЗПР. У процесі входження в «смысловое поле» суб'єкту комунікативної діяльності відкривається те, на що раніше він не звертав уваги. Уміння входити в загальне «смысловое поле» дає змогу дитині бути відкритою по відношенню до інших точок зору, а також мати сформовану систему умінь діалогічної взаємодії;

11) залучення дітей до цінностей співробітництва з іншими людьми, які допомагають усвідомити необхідність людей один в одному.

Розроблену нами технологію формування хронотопу комунікативної діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку ми пропонуємо реалізувати в наступних напрямках: 1) розвиток комунікації, взаємодії і діалогу з Іншими (реальними дорослими та однолітками) в соціумі в ігровій та художньо-продуктивній діяльності (змістові лінії Базового компонента дошкільної освіти (далі БКДО) [1]: «Гра дитини» та «Дитина у світі культури»); 2) формування комунікації, взаємодії і діалогу з Іншим у культурі (через дорослих та однолітків із персонажами анімаційних фільмів) у межах засвоєння змістових ліній БКДО: «Гра дитини»; «Дитина у світі культури»; «Мовлення дитини»; 3) формування комунікації, взаємодії і діалогу з персоналізованим Іншим (улюбленою іграшкою та уявним компаньйоном) варто реалізувати в сферах БКДО: «Особистість дитини»; «Гра дитини»; «Дитина у світі культури»; «Мовлення дитини»; 4) розвиток розуміння причин та передбачення поведінки Іншого в соціально-комунікативних ситуаціях доречно здій-

снювати в межах сфер БКДО: «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»; «Особистість дитини»; 5) розвиток ціннісно-сміслові основи хронотопу комунікативної діяльності реалізується в змісті занять за лініями БКДО: «Особистість дитини»; «Дитина в соціумі»; «Дитина у світі культури».

Отже, презентована нами авторська технологія формування хронотопу комунікативної діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку й обґрунтовані нами її цільові, концептуальні й змістовно-процесуальні складники передбачають подальшу апробацію із визначенням ефективності та впровадженням в умовах різних типів навчальних закладів: дошкільних навчальних закладах, навчально-реабілітаційних центрах, навчально-виховних комплексах. Тому, перспективу подальших наукових розвідок, ми вбачаємо, по-перше, в експериментальній апробації технологічного концепту «хронотоп комунікативної діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку»; по-друге, у теоретичному обґрунтуванні й експериментальній апробації змістовно-процесуального етапу технології формування хронотопу комунікативної діяльності дітей із ЗПР на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти: науковий керівник: А. М. Богущ. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Запорожець І. Ю. Пространство в жизни дошкольника и пространство его Я / И. Ю. Запорожец, Д. М. Логунцова // Мир психологии. – 2012. – № 4. – С. 121–131.
3. Кремень В. Г. Чому ми бідні, якщо такі освічені? / В. Г. Кремень // Дзеркало тижня. – 2015. – № 6. – Режим доступу до ресурсу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/chomu-mi-bidni-yakshcho-takiosvicheni_.html
4. Омельченко І. М. Концепт «хронотоп комунікативної діяльності» дошкільників із затримкою психічного розвитку: філософсько-психологічна експлікація / І. М. Омельченко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: науково-методичний збірник. Випуск 5. Частина 1. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупасової – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 157 – 166.
5. Омельченко І. М. Простір комунікативної діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку: структура, чинники недорозвитку, умови формування / І. М. Омельченко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XX у двох частинах, частина 2. Серія : соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. – С. 380 – 390.
6. Панок В. Г. Теоретико-методологічні засади розвитку практичної психології в Україні: автореф. дис. ... доктора психол. наук: 19.00.01 / В.Г. Панок. – К. : «Видавництво «Науковий світ» 2011. – С. 14.
7. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.
8. Omelchenko I. (2014). Post-non-classical concept of chronotope of communicative activity of preschool children with delay of psychical development. Canadian Journal of Science, Education and Culture, Toronto : «Toronto Press», pp. 296–300.
9. Subbotsky E. (2009). Can magical intervention affect subjective experiences? Adults' reactions to magical suggestion. British Journal of Psychology, 100, pp. 517 – 537.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (2012). naukovyi kerivnyk : A. M. Bohush, Kyiv : Vydavnytstvo. (In Ukrainian).
2. Zaporozhch I. Ju. and Loguncova D.M. (2012) Prostranstvo v zhizni doshkol'nika i prostranstvo ego Ja. Mir psihologii, 4, pp. 121 – 131. (In Russian).
3. Kremen V. H. (2015) Chomu my bidni, yakshcho taki osvicheni? Dzerkalo tyzhnya, 6. (In Ukrainian).
4. Omel'chenko I. M. (2014) Kontsept «khronotop komunikativnoi diyal'nosti» doshkil'nykiv iz zatrymkoyu psikhichnoho rozvytku: filosof's'ko-psikhologichna eksplikatsiya. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy: naukovo-metodychnyy zbirnyk, 5 (1), Kirovohrad : Imeks-LTD, pp. 157 – 166. (In Ukrainian).
5. Omel'chenko I. M. (2012) Prostir komunikativnoi diyal'nosti doshkil'nykiv iz zatrymkoyu psikhichnoho rozvytku: struktura, chynnyky nedorozvytku, umovy formuvannya. Zbirnyk naukovykh prats' Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka, Kam'yanets'-Podil's'kyu : Medobory-2006, pp. 380 – 390. (In Ukrainian).
6. Panok V. H. (2011) Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku praktychnoyi psikhoholohiyi v Ukrayini: avtoref. dys. ... doktora psikhohol. nauk : 19.00.01, Kyiv : «Vydavnytstvo «Naukovyy svit», pp. 14. (In Ukrainian).
7. Piazhe Zh. (1969) Izbrannyye psikhologicheskyye trudy, Moskva : Prosveshchenie. (In Russian).